

Csepregi Zsolt[✦]

Az izraeli civil-katonai kapcsolatok sajátosságainak hatása az ország kül- és biztonságpolitikájára

DOI 10.17047/HADTUD.2022.32.2.18

Tanulmányomban bemutatom az izraeli civil-katonai kapcsolatok történetét, az izraeli haderő befolyását a politikai döntéshozatalra, annak fő intézményi vetületeit, ideológiai és szerkezeti okait. Elemzem Izrael történelmi-, társadalmi-, intézményi- és politikai sajátosságait, melyek kialakítják az ország, mint kül- és biztonságpolitikai szereplő jellemzőit és magatartását. Az ország katonai stratégiájának bemutatásával ismertetem mindazokat a visszatartó tényezőket, amelyek már a gondolkodási keretek meghatározásával csökkentik az izraeli vezetés döntési szabadságát kül- és biztonságpolitika téren, előre jelezve az ország várható magatartását.

KULCSSZAVAK: civil-katonai kapcsolatok, biztonságpolitika, Izrael, Közel-Kelet, katonai stratégia, aszimmetrikus fenyegetések

The Impact of Specificities of Civil-Military Relations in Israel on the Foreign and Security Policy of the Country

In this paper, the author presents the history of civil-military relations in Israel, the main institutional aspects and the influence of the Israeli armed forces on political decision-making, and the ideological and structural reasons. The way historical, societal, institutional, and political characteristics shape Israel's, a foreign and security policy actor's, features and behaviour are analysed. In addition, through presenting the military strategy employed by the Jewish state, the limiting factors restricting the freedom of choice of the Israeli leadership, especially in the area of foreign and security policy, which outline the state's behaviour, are highlighted.

KEYWORDS: *civil-military relations, security policy, Israel, Middle East, military strategy, asymmetric threats*

✦ NKE Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz –
NUPS Doctoral School of Military Science, PhD student;
e-mail: zsolt.jcpa@gmail.com; ORCID: 0000-0003-3543-8961

Bevezető

A fegyveres erők civil ellenőrzésének gyakorlata kiemelt kérdés a huszonegyedik század első felének megváltozott globális biztonsági környezetében. Az euroatlanti szövetség parlamentáris demokráciái, így Magyarország számára is a hidegháborút követő korszak új típusú fegyveres konfliktusai komoly kihívást és alkalmazkodási feladatot jelentenek mind a mai napig. Ezekben a válságokban történő szerepvállalások, legyenek azok távoli missziós küldetések (Irak, Afganisztán, Mali), vagy közeli (Nyugat-Balkán), a hagyományos háborúktól eltérő kihívásokat jelentenek a megvívó haderő és az azt ellenőrző civil kormányzat számára. Az összetettség kiterjed az átfogó politikai cél meghatározására, a harci műveletek területén élő civilek helyzetére vagy a média és a nemzetközi legitimitás alakulására.

Az új típusú, ezen belül különösen az aszimmetrikus és alacsony intenzitású konfliktusok jelenségei még jó ideig a nemzetközi biztonsági környezet meghatározó ismérvei maradnak.¹ Ezeknek a jelenségeknek a tükrében így kiemelten fontos olyan államok civil-katonai viszonyának vizsgálata, mint Izrael. A közel-keleti ország fontos példát ad egy olyan államra, amely kiemelt geopolitikai helyzetben létezik Európa délkeleti szomszédságában, a fenyegetések állandóak, illetve a katonai cselekmények folyamatosak, igaz változó intenzitásúak. A vizsgálat következményeként széleskörű tudományos eredmények nyerhetők, megfelelő kritikai vizsgálattal, az eredmények betekintést nyújtanak a Közel-Kelet egyik meghatározó államának működésébe. Az elemzés időszerűségének második oka utóbbi tényezőből eredően, hogy Izrael fontos alakítója Európa délkeleti szomszédsága biztonsági környezetének. Ebből adódóan sajátos politikai és katonai döntéshozatali mechanizmusának megértése kulcsfontosságú a régió viszonyainak elemzése és a közel-keleti térség dinamikáinak előrejelzése szempontjából.

Történelmi háttér

Az Izraeli Védelmi Erőket, amelyek a zsidó állam fegyveres erejét adják, 1948-ban az első arab–izraeli (izraeli terminológiában függetlenségi) háborúban hozták létre. A haderőt a korábbi, brit palesztinai mandátum területén működő önvédelmi és paramilitáris zsidó fegyveres szervezetekből alakították ki.² Az egyes alkotóelemek közötti világnézeti és politikai ellentétek mellett a hadsereg integrációját lehetővé tette a közös biztonságpercepció, az állam és nép létében való veszélyeztetettsége és a közös ideológiai alap, a cionizmus. Erre a két pillérre épülhetett a zsidó állam reguláris hadserege, áthidalva minden egyéb megfontolást a különböző származású és világnézetű társadalmi csoportok között a zsidóságon belül is.

A függetlenségi háborút követően az Izraeli Védelmi Erők feladatát az ország civil vezetése fogalmazta meg, melyet a szomszédos arab államok hagyományos katonai fenyegetésével szemben fejlesztettek. Dávid Ben-Gúrión volt az első és egyben az utolsó izraeli politikai vezető, aki átfogó nagystratégiát alakított ki az ország számára,

1 Németh 2018, 35.

2 Kramer 2020, 17.

amely meghatározta a hadsereg feladatait is.³ A klasszikus izraeli értelmezésben az állam a „kevesek harca a sokak ellen”⁴ jegyében a környező arab államok Izrael megsemmisítésére vonatkozó szándékára reagálva építette ki militarizált társadalmi rendszerét és hadseregét. A biztonsági környezet jellege és az ország kedvezőtlen területi adottságai miatt a haderő működésének három pillére a korai előrelépés, döntő győzelem és elretentés voltak.⁵ A hadsereg számára megfogalmazott politikai cél a függetlenségi háborút követően a hatnapos háborúig bezáróan a fenti pillérek alkalmazásával a preventív háborúkra való felkészülés és azok sikeres megvívása volt. Az 1967-es hatnapos háború teremtett új stratégiai helyzetet a bizonyos fokú stratégiai mélység és védelmezhető határok megszerzésével a Golán-fennsík, Ciszjordánia és különösen a Sínai-félsziget (átmeneti) meghódításával.⁶ Ezt követően a katonai stratégia kezdeti letisztultsága (ami természetesen nem jelenti azt, hogy könnyen megvalósítható lett volna), folyamatosan csökkent és egyre összetettebbé vált, mely folyamat mind a mai napig tart.

Fontos hangsúlyozni, hogy az izraeli civil politikai elit és a hadsereg közötti viszony és munkafolyamat a konvencionális fenyegetések közepette sem volt zavartalan és zökkenőmentes. Erre a legjobb példát az 1973-as jom kippuri háború esete szolgálta, amely mindkét oldalon hibák sorát jelenítette meg, mint azt az Agranat Bizottság jelentésében megállapította.⁷ A nagyobb kihívást azonban mindenképpen a hagyományos fenyegetések jelentőségének csökkenése és a nem hagyományos kihívások szerepének felértékelődése jelentette a politikai elit és a hadsereg vezetése közötti viszonyrendszerben, különösen a fegyveres erő civil ellenőrzésében.⁸ A biztonsági fenyegetések összetettebbé válásával párhuzamosan a politikai elit és a hadsereg közötti kommunikáció is komplexebbé vált. Természetesen az összetettség nem jelenti azt, hogy a veszélyeztetettség is növekedett volna, ugyanis a jelenkori kihívások nem képesek (potenciális iráni nukleáris fenyegetésen kívül) létében veszélyeztetni az államot. Az aszimmetrikus fenyegetések nem újkeletűek az Izraelt érintő fenyegetésekben, mert az irreguláris erőkkel való támadásokat már a nasszeri Egyiptom is alkalmazta az ötvenes és hatvanas években. Domináns kihívássá azonban Izrael libanoni beavatkozását, a Hezbollah megalakulását követően vált, mint ahogy az iráni fegyveres támogatás következményeként megjelenő rakétaarzenál kiépítése is.⁹ A fenyegetés átalakulása következtében, a hagyományos pillérek mellett, a 2004–2006 között működő Meridor Bizottság munkája nyomán megjelent a katonai stratégiában a védelem, mint kiegészítő, negyedik pillér.¹⁰ A kihívások és fenyegetésekre reagálva, a három plusz egy pillér mentén szükséges a politikai elitnek és a hadsereg vezetésének a nemzetbiztonsági szervek támogatásával meghatározni a katonai stratégiát, a haderőfejlesztés irányát és a konkrét esetekben a megfelelő katonai műveleteket.

3 Freilich 2018, 14.

4 Freilich 2018, 24–25.

5 Harvard Kennedy School 2016, 11–12.

6 Ben-Horin, Posen 1981, 26–28.

7 IDF & Defense Establishment Archives: The „Agranat Commission” Report.

8 Eiland 2007, 16–18.

9 Eisenkot, Siboni 2019, 19–21.

10 Rabinovich, Brun 2017, 59–60.

Civil ellenőrzés elmélete és az izraeli gyakorlat

A fegyveres erők feletti ellenőrzés évezredes politikai kérdést jelent, azonban a modernkori tudományos vizsgálódás két úttörője Samuel P. Huntington: A katona és az állam¹¹ és Morris Janowitz: A hivatásos katona (The Professional Soldier)¹² című műveikben felvázolt iskolái voltak, melyek eltérően közelítik meg a civil és katonai szféra egymáshoz való viszonyrendszerét.

Izrael szempontjából a dilemma különösen fontos, mivel egyszerre van jelen az igény a professzionális haderő meglétére és ezzel párhuzamosan a civil szektorral folytatott szoros dialógusra. Richard Kohn definíciója szerint a civil ellenőrzés legfontosabb szerepe, hogy a biztonság a tágabb nemzeti érdeket szolgálja, ne pedig ennek fordítottja legyen a logika.¹³ Mindez természetesen egyszerűbben megvalósítható az euroatlanti országokban, amelyek nem szembesülnek a politikai rendszereiket tekintve a folyamatos és potenciálisan az államukat léteben fenyegető biztonsági kihívásokkal, mint Izrael. A zsidó államban közjogi értelemben megvalósul a hadsereg civil ellenőrzése, ahol az 1976-os, a haderő helyzetét szabályozó alaptörvény lefekteti, hogy a fegyveres erő a mindenkori kormány fennhatósága alatt áll, azon belül is a védelmi miniszter utasításait követi, a vezérkari főnök irányítása alatt.¹⁴ A gyakorlatban ez az idealizált állapot természetesen nem minden esetben valósul meg. Szét kell azonban választani ennek alapvető társadalmi és ideológiai okait és a szerkezeti, intézményi kérdéseket. Utóbbiakat tekintve a kormányfő, a védelmi miniszter és a vezérkari főnök közötti kommunikáció nem volt tökéletes több fegyveres konfliktus során, vagy olyan katonai akcióknál, mint az iráni nukleáris programmal szembeni fellépés. Ennél is fontosabb azonban az átfogó dilemma, miszerint az izraeli haderő a civil-katonai kapcsolatokat alapvetően meghatározva a parlamentáris demokráciáktól szokatlan társadalmi szerepet tölt be.

A közjogi, intézményi struktúrával szemben ható alapvető kihívás a civil ellenőrzés terén kettős, az egyik állami berendezkedést, a másik a biztonsági percepciót érinti. Másrészt a civil-katonai kapcsolatok elméletei feltételezik, hogy az adott ország szerkezetében a professzionális katonai és a civil szektor különálló, egymással párbeszédben álló részekként konszolidálódtak, ez azonban Izraelben nem ment, nem mehetett végbe.¹⁵ A katonai szektor és annak értékei áthatják az izraeli társadalom minden szintjét, a legalapvetőbb közösségektől, az államalkotó ideológiáig és a politikai elit döntéshozataláig. Ezzel szorosan összefüggő tény, hogy az izraeli katonai vezetés abból a feltételezésből indul ki, hogy az állam léteben folyamatos fenyegetésnek van kitéve. Ez az alapfeltételezés megakadályozza a civil és katonai szektor szétválását, az állandó végveszély pedig biztonsági szempontok alapján szükségessé teszi a politikai szektor döntéshozatalának alárendelését. Mindennek következtében éppen a civil-katonai kapcsolatok kohni alapvetése, a biztonság

11 Huntington 1994, Budapest. Zrínyi Kiadó – Atlanti Kutató Kiadó.

12 Janowitz 1971, New York. Free Press.

13 Kohn 2017.

14 Knesset: Basic Law: The Military 1976.

15 Barak, Sheffer 2007, 1–27.

alárendelése, a tágabb nemzeti céloknak nem valósul meg. Izrael ennek következtében az euroatlanti államoktól tehát alapvetően eltérően működik, mint katonai-politikai szereplő. A tanulmány ezt objektív adottságként kezeli, nem pedig értékítéletként vagy az izraeli parlamentáris demokrácia kritikájaként. Így, amit vizsgálni szükséges az nem a belpolitikai rendszerre gyakorolt fenyegetés, hanem a katonai szektor (személyek, intézmények és értékek) befolyása az izraeli parlamentáris demokrácia keretei közt létező kül- és biztonságpolitikai tervezésre és gyakorlatra.¹⁶

Mielőtt tárgyalásra kerülne milyen módon hatja át a hadsereg az izraeli társadalmat, szükséges bemutatni, milyen szerepet szán magának hivatalosan az Izraeli Védelmi Erők a stratégiai dokumentumaiban. Le kell szögezni, hogy Izrael nem tartozik azon államok közé, amelyek jól áttekinthető stratégiai dokumentumokban fektetik le az aktuális nagystratégiát, katonai stratégiát vagy akár alacsonyabb szintű doktrínákat, mint teszi azt több ország között pl. Magyarország mellett az Egyesült Államok vagy az Egyesült Királyság. A már hivatkozott alaptörvényen kívül az izraeli haderő szerepe az izraeli politikai rendszerben, az azt vezérlő értékek nagymértékben informális módon kerülnek kidolgozásra és kinyilvánításra, amelyek természetes fejlődés eredményei. Az izraeli civil politikai elit és intézményrendszer fenti területen meglévő hiányosságaiból és elmaradásaiból következően nagy szerep hárul a haderőre, hogy meghatározza saját helyét és integratív szerepet töltsön be az izraeli kül- és biztonságpolitikai döntéshozatalban.¹⁷ Az első nyilvános dokumentum, amely ezt a hadsereg oldaláról megtette, a civil útmutatás hiányában, a 2015-ös Izraeli Védelmi Erők Stratégiája című anyag, amely Gadi Eizenkot korábbi vezérkari főnök aláírásával került hitelesítésére. Ez a dokumentum egyértelműen fenntartja a hadsereg és a civil politikai vezetés szétválasztását. Ezzel párhuzamosan azonban messze menő befolyást ad a fegyveres erők vezetése számára, hogy a fennálló veszélyhelyzet szintjének meghatározásával, a politikai elittel való párbeszéd fogalmainak rögzítésével, majd a lehetséges katonai opciók kidolgozásával uralja a biztonságpolitikai döntéshozatal sarokpontjait.¹⁸ A dokumentum kihirdetésének idején vezérkar főnöki tisztségben lévő Eizenkot által jegyzett stratégiai dokumentumból kiolvasható, hogy a hadsereg vezetésének autonómiáját mindenek feletti értéknek tartja, miközben a tágabb célok kialakítása érdekében konzultációs jogkört kíván.¹⁹ Önmagában természetesen logikus a hadsereg részéről az igény, hogy a politikai vezetéssel párbeszédben kerüljön kialakításra a nemzeti biztonsági gondolkodás, azonban a haderő befolyásának további tényezőivel együtt vizsgálva válik igazán kritikussá ez az elem.

Izraeli társadalom és hadsereg

A civil-katonai kapcsolatokat vizsgáló elméletek egy elkülönült, professzionális haderőt feltételeznek, ez azonban Izraelben nem valósul meg. Az állam és a társadalom szerkezetét minden ponton áthatják a fegyveres erők. Amit e tanulmányban vizsgálni

16 Ben-Meir 1995, 235.

17 Peri 2006, 59.

18 Harvard Kennedy School 2016, 11–12.

19 Michael, Even 2016, 15.

szükséges, az állam létének, értelmének meghatározása, a sorozás és a politikai kiválasztás szempontjai. A sorozási politikával nagyban összefüggő tény, hogy Izrael a világ leginkább militarizált társadalma.²⁰ Az izraeli polgárok jelentős többsége tizennyolcadik életévüket betöltve hadkötelesek így a szavazópolgárok nagy többsége több mint két évig sorkatonna, mielőtt továbbtanulna. Az Izraeli Védelmi Erők ebből eredően a társadalmi és politikai szocializáció egyik legfontosabb terepe. A leszerelést követően a férfiak a tartalékos szolgálat során továbbra is megőrzik a kapcsolatot bajtársaikkal és a haderő intézményével. A sorkatonai szolgálat és az ahhoz kapcsolódó életszakaszok a legfontosabb terei a haderő értékeinek és általános ethosának átadására a polgárok számára. Erre az alapra épül a hadsereg vezetőinek társadalom számára megfogalmazott üzenetei, a katonai vezetők állandó és megbecsült szereplői az izraeli közbeszédnek.

A haderő ethosza Izrael tekintetében egyértelműen az állam létének értelme is. Izrael saját definíciója szerint zsidó és demokratikus állam, ennek megvédelmezése a haderő feladata. Az öndefiníció két oldala sajátos követelményeket ró a hadseregére.²¹ A demokratikus jelleg garantálja, hogy a haderő elkötelezett a civil ellenőrzés fenntartása irányában. A zsidó karakter ugyanakkor messzemenő világnézeti következményekkel jár az Izraeli Védelmi Erőkben uralkodó stratégiai szemléletet illetően is. A sajátos történelemszemléletből következően az izraeli biztonságpercepció különösen érzékeny.²² Az alapfeltételezése az állam biztonságát garantáló szervezeteknek, hogy a zsidó állam és a zsidó nép léte általában folyamatosan fenyegetve van. Egy olyan világban kell biztosítani Izrael létét, ahol vannak szereplők, amelyek rendelkeznek a képességgel, hogy megsemmisítsék az országot és vannak, amelyek a szándékkal rendelkeznek, hogy ezt megtegyék. Az izraeli fegyveres erők feladata, hogy ez a két halmaz ne érhesse egybe, amennyiben pedig mégis, a zsidó állam (és szövetségesei adott esetben) képesek legyenek sikerrel felvenni a harcot az ellenséggel szemben. A biztonságpercepció tehát már alapvetésében is az európai országoktól eltérően azzal a feltételezéssel él, hogy az ország megsemmisítésének fenyegetése folyamatos napirendi kérdés, ebből következően a civil-katonai kapcsolatok nyugati teóriája nem alkalmazható.²³ A haderő egyszerre érdekelt az együttműködésben a külső szereplőkkel, ugyanakkor arra törekszik, hogy képes legyen önerőből megvédelmezni az állam alapvető érdekeit.²⁴ Ennek eredménye a kettősség a világra való nyitottság és az azzal kapcsolatos bizalmatlanság, amelyet az izraeli haderő világnézete és értékrendszere táplál.

Végezetül az izraeli haderő közvetett módon a politikai vezetők kiválasztásán keresztül hat döntő mértékben az ország politikájára. Fontos hangsúlyozni, hogy a fegyveres testületek tagjai nem vehetnek részt az izraeli pártpolitikában. A katonai vezetők, különösen a vezérkari főnökök leszerelését követően bizonyos időnek el kell telnie, amíg választásokon indulhatnak. A politikai kiválasztás két szinten

20 Bonn International Center for Conversion: Global Militarisation Index 2021.

21 Harvard Kennedy School 2016, 3.

22 Freilich 2018, 259.

23 Sheffer, Barak 2010, 3.

24 Eizenkot 2019, 10.

jelentős, egyrészt a haderő élén álló vezérkari főnökök jelensége a politikai életben, másrészt a politikusok általános katonai háttere. Utóbbi nehezebben feldolgozható, hiszen kérdéses, hogy olyan esetekben, mint Benjámín Netanjáhu volt miniszterelnök politikai programjában, mit jelent, hogy fiatalon, hat éven keresztül kommandós egységben szolgált. Itt tehát azokra a politikusokra kell gondolni, akik az alap sorkatonai szolgálatnál többet, de a teljes katonai karriert nem elérő módon voltak a fegyveres testületek részei. A fegyveres szolgálat mindenestre alapvető eleme minden izraeli politikus imázsának, amit jól jelez, hogy a parlamenti honlapon a képviselő neve alatti ötödik információ a leszerelési katonai rang (születési idő és hely, lakhely, végzettség, katonai szolgálat a sorrend).²⁵ A vezérkari főnökök leszerelést követő politikai karrierje jelent sajtóságos kérdést az izraeli rendszerben. A hadsereg vezetőjeként a katonai szolgálatot befejező izraeli tábornokok gyakran a politikai életnek a társadalom széles körei bizalmát élvező kulcsszereplőivé váltak az ország történelme során.²⁶ Erre jó példa Ichák Rabin, Ehud Barak hajdani miniszterelnökök, vagy a tanulmány írásának idején is védelmi miniszterként szolgáló Beni Ganc és a 2020–2021-es kormány alatt külügyminiszter Gabi Askenázi, illetve az akkor ellenzékben ülő Móse Jaalon korábbi vezérkari főnökök példája, hogy az alacsonyabb rendfokozattal leszerelő katonai vezetőket ne is említsük. A korábbi vezérkari főnökök belépését egy adott választási ciklus előtt nagy várakozás övezi. Így volt ez 2019–2020-as három parlamenti választás esetében a Ganc–Askenázi–Jaalon trió esetében, illetve 2021-ben és a 2022. november 1-re kiírt előrehozott választások esetében Gadi Eizenkot belépésével kapcsolatos politikai kalkulációkban.

A katonai vezetők tapasztalatával és gyakorlatával együtt a sajátos katonai gondolkodásmódjuk is szerves részévé váltak, még szolgálati idejükben a politikai életnek, mind a közbeszéd tematizálása, mind a politikaalkotás befolyása terén.²⁷ Ebből kiindulva logikus, hogy a fent bemutatott biztonsági percepció alapján az ország fenyegetettsége a legfontosabb kérdés, ott a haderő visszavonult tagjait is a politikai közösség magas civil pozícióban kívánja tartani. Fontos tehát vizsgálni ennek mik a következményei és ugyanilyen fontos, hogy mik nem. Nem állítható, hogy a visszavonult katonai vezetők a politikai életben radikálisabbak lennének, mint a civil politikusok. Éppen ellenkezőleg, megvizsgálva a 2019–2021 időszakban lezajlott választásokat, a négy korábbi vezérkari főnök a centrumban kapott helyet és a mérsékelt baloldalt (Ehúd Barak) vezette, míg a szélsőséges pártok vezetői mind a bal, mind a jobboldalon civil múlttal rendelkeztek. Ehhez kapcsolódóan érdekes momentum, hogy az izraeli békemozgalom legmeghatározóbb vezetői is visszavonult nemzetbiztonsági katonatisztek. A katonai vezetők leszerelésüket követően a politikai életbe behozzák az Izraeli Védelmi Erők helyzetértékelését az ország képességeiről, helyzetéről, a regionális és globális fenyegetésekről és lehetőségekről és az ezekről való gondolkodás logikáját.

25 Knesset: Current Knesset Members of the Twenty-Fourth Knesset.

26 Peri 2020, 2.

27 Koplów 2016.

Politikaformálás és a hadsereg

Az Izraeli Védelmi Erők tehát több csatornán keresztül gyakorol hatást az izraeli társadalomra és politikai elite. Milyen gyakorlati következményei vannak az ország kül- és biztonságpolitikájára és ezen keresztül a közel-keleti régióra? A hatásokat jelen tanulmány az izraeli berendezkedés, a regionális és globális politika területén foglalja össze.

Az izraeli állam és társadalom militarizáltságának foka várhatóan nem fog csökkenni a közeljövőben. Az izraeli haderő közvetlen és közvetett hatása biztosítja, hogy a biztonsági percepció továbbra is az állam létében való fenyegetését fogja hangsúlyozni. Minden egyéb megfontolás, mint az aszimmetrikus fenyegetésekkel szembeni küzdelem természetesen része a társadalmi párbeszédnek is, azonban az alapvető önkép, a „kevesek harca a sokak ellen”, amelynek klasszikus katonai stratégia pillérei alapján kell biztosítani a védelmét offenzív katonai akciókkal. A védelmi pillér továbbra is kiegészítő szerepet játszik az izraeli biztonságpolitikai gondolkodásban. Az állam a fenti tényezők alapján tehát továbbra is meg fogja követelni a társadalom széles és egyre szélesebb rétegeitől, hogy a sorozási rendszeren keresztül vegyenek részt a katonai erő további építésében. Ezzel párhuzamosan a professzionális haderő léte mellett a szavazópolgárok döntő részének meghatározó élménye lesz a sorkatonai szolgálat és a haderő által vallott értékek és helyzetértékelések elsajátítása. Ennek megfelelően a haderő uralkodó biztonságpercepciója garantálja, hogy az azt képviselő politikai erők döntő részben képviselik magukat a Knesszetben. Igaz ez akkor is, hogy az izraeli haderő biztonságpercepciója az alapvető fenyegetettség mellett heterogén véleményekre ad lehetőséget többek között a palesztin állam megteremtése vagy az iráni fenyegetéssel szembeni fellépés területén. Az izraeli haderő tehát nem adott politikai döntéseket diktál, hanem részt vesz az intézmények közötti és azokon belüli párbeszédben, továbbá gondolkodási kereteket és alapvetéseket határoz meg. Az Izraeli Védelmi Erők, mint politikai rekrutációs bázis továbbra is kulcsfontosságú marad. A 2019–2020-as három parlamenti választás ugyan különleges volt abban a tekintetben, hogy egyszerre négy korábbi vezérkari főnök is indult a választásokon. Ilyen helyzet ugyan kevésbé valószínű a jövőben, azonban mint fent említett Jaalon–Ashkenázi–Ganc hármas politikai karrierje és az utánuk következő két vezérkari főnök pályája (Gadi Eizenkot, illetve leszerelését követően Aviv Kochavi) figyelmet igényel. Természetesen amellet, hogy a vezérkari főnökök politikai aktivitása különös figyelmet kap az izraeli politikai életben és közbeszédben, a tiszt múltú politikusok további alapot adnak a haderő közvetett hatásához.

Izrael nem csupán berendezkedésében marad meg nagymértékben militarizált államnak, hanem az uralkodó biztonsági percepcióból következően (amelynek létjogosultságát e tanulmány szerzője nem vonja kétségbe). Az izraeli haderő nem csupán az ország és társadalom militarizáltság szintjét tartja a lehető legmagasabb szinten, hanem tervezésében is az országot létében is fenyegető háborúra készül.²⁸ Az aszimmetrikus fenyegetések jelenlegi túlsúlya mellett az izraeli katonai stratégia

28 Meridor, Eldadi 2019, 22.

megváltoztatására alapjaiban nincs lehetőség, az arab tavasz jelensége is mutatja, hogy konvencionális katonai fenyegetés bármikor újra megjelenhet a zsidó állam viszonylatában.²⁹ Mindebből három következmény adódik: az ország védhető határaitól nem mond le, keresi a partnerségeket, de minimalizálja a külső erőkre való hagyatkozást. Biztonsági stratégiából következően (védelmi stratégia offenzív kivitelezéssel) asszertív módon fogja továbbra is bevetni katonai erejét a regionális fenyegetési forrásokkal szemben. Mindez azt jelenti, hogy a védelem pillérével szembeni bizalmatlanságból eredően Izrael nem a hagyományos passzív elrettentést választja katonai képességeinek megőrzésével, hanem folyamatos hadjáratot vív a háborúk között.³⁰ Ennek keretében az iráni hatalmi tengely³¹ elemeivel szemben a csapások, felőrlő katonai műveletek a közel-keleti biztonsági környezet alkotóelemei maradnak. Az izraeli-iráni szembenállás aszimmetrikus katonai aspektusai a tanulmányban bemutatott okokból következően csupán elkerülhetetlen mellékjelenségei a katonai elitet foglalkoztató valódi veszélynek, az országgal szembeni koalíció létrejöttének, amely képes megsemmisíteni az államot és népét. Az összetett aszimmetrikus fenyegetésekkel szemben és a gyorsan átalakuló közel-keleti hatalmi viszonyok között a civil politikai elitnek lehetetlen állandó politikai célt megfogalmazni a hadsereg felé, így a formális civil ellenőrzés fennmaradása mellett a hadsereg értelmezése és ajánlásai érvényesülhetnek.³² Ezért is maradt az Izraeli Védelmi Erők intézményére, hogy saját dokumentumban írják le részletesen feladatukat. A politikai cél meghatározását az is megnehezíti a jelenkorban, hogy 2019 és 2022 között a zsidó államot a szinte folyamatos belpolitikai válság jellemzi, gyorsan változó kormánykoalícióknak nincsen ideje hosszú távú tervezéssel és stratégiaalkotással foglalkozni.³³ Ennek következtében a hadsereg azt teszi, amihez a legjobban ért már évtizedek óta, háborút vív ellenségekkel szemben. Érdemes megjegyezni, hogy a fenti magatartásnak a következménye, hogy Izrael az elrettentés mellett biztonsági dilemmát is generál térségében, mivel a zsidó állam növekvő katonai erejét és annak offenzív alkalmazását a környező országok fenyegetésként érzékelhetik. Ezen első következtetést a katonai akciók a gyakorlatban igazolják, a második, az alfejezet tárgyát képező hipotézis nehezebben bizonyítható. Az izraeli haderő jellemezhető status quo erőként, különösen Izrael végső, védhető határainak szempontjából, már amennyiben a jelenlegi „határokat” az izraeli haderő szempontjából nézzük, azaz egységes Jeruzsálem mellett a bekebelezett Golán-fennsíkot és a Jordán-folyó völgyét is ideértjük.

Izraeli katonai gondolkodás hatása a nemzetközi együttműködésekre

Nem szabad lebecsülni annak jelentőségét, hogy a gyenge civil ellenőrzés keretében a hadsereg világképe nem csupán Izraelt befolyásolja, hanem közvetett módon ellenségeit és (potenciális) szövetségeseit is. Az első cél szándékos, az izraeli

29 Kis-Benedek 2019, 239–240.

30 Eisenkot, Siboni 2019.

31 N. Rózsa 2019, 184.

32 Michael 2010, 47-51.

33 Inbar 2021.

haderő alapvető doktrína eleme az elrettentés, amelyet a haderejének fejlesztése és működtetése megerősít. Ezzel szemben a partnerekre és szövetségesekre gyakorolt hatása kettős, pozitív és negatív hatású is lehet. Tagadhatatlan, hogy az izraeli regionális erő kivetítés képessége vonzó tényezőként hat azon államokra, amelyek más regionális szereplőkkel szemben ellensúlyozni kívánnak. Izrael partnerei számolhatnak a katonai stratégia alappilléreiként meghatározott korai előrejelzés, döntő győzelem és elrettentés képességeinek regionális alkalmazására a zsidó állammal közös érdekeik mentén.³⁴ Igaz ez a hellén államokra Törökországgal szemben vagy a szunita arab államokra Iránnal és szövetségesei, kliensei ellenében. Az izraeli fegyveres erők képességei utat nyitottak olyan nyílt biztonsági együttműködéseknek a Földközi-tenger keleti medencéjében³⁵ és az Öböl-államok viszonylatában, amelyek az arab tavaszt követő hatalmi rend új korszakához vezettek el.³⁶ Különösen az Egyesült Államok számára Izrael „horgonyállamot” jelent a Kelet-Mediterráneumban a regionális stabilizáció érdekében.³⁷

Fontos azonban megvizsgálni ennek az izraeli magatartásnak a negatív hatását, miszerint a militarizált zsidó állam, amelyben a gondolkodási sémákat messzemenően áthatják a hadsereg kultúrája limitáló tényező is a regionális hatalmi rend újra alkotásában. Eltávolodva a jelenkori dilemmától érdemes Ichák Rabin és Simon Peresz korábbi izraeli miniszterelnökök kilencvenes évekbeli regionális vízióit elemezni. Rabin korábbi vezérkari főnökként egy limitált, katonai erő által garantált új, békés regionális rendet vizionált, míg Peresz a gazdasági kapcsolatok által biztosított újjáalkotott térségi viszonyokat szorgalmazott.³⁸ A fegyveres erők logikájának konzervatívizmusa a jelenkorban is visszatartó tényezője a mély regionális kapcsolatoknak, amelynek kiváló példája az Izraeli Védelmi Erők nyílt kampánya az Egyesült Arab Emírségek számára F-35-ös amerikai harci repülőgépek eladásának megakadályozása érdekében. Ez a példa is szemlélteti, hogy nem objektív értelemben jó és rossz döntésekről van szó. A haderő logikája, amely mindenekelőtt az Izraeli Védelmi Erők minőségi fölényét kívánja fenntartani a térségi, akár partnerállamokkal szemben egy logikus következménye az alapvető világszemléletnek. A kérdés nem abban áll, hogy a gondolkodási sémákat uraló izraeli fegyveres erő helyesen látja-e a világ működését és az országot fenyegető veszélyeket, hanem az, hogy milyen mozgásteret biztosít a zsidó állam számára. Minden tartózkodása ellenére Izrael nem csupán az Egyesült Államoktól, de más regionális partnereitől is egyre inkább függ a biztonság dimenziójában is.³⁹ Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a külső függés mellett az Izraeli Védelmi Erők teljes mértékben elutasítja a külföldi békefenntartókra való esetleges ráutaltságot.⁴⁰ Külön dilemmát jelent az Egyesült Államokkal fenntartott viszonyrendszer, ami egy paradoxont jelent Izrael számára. Ezen a területen a zsidó

34 Kis-Benedek 2019, 240-241.

35 Eiran 2020, 15-17.

36 Cordesman 2020, 90-96.

37 Alterman 2018.

38 Rabinovich 2013, 48-51.

39 Meridor, Eldadi 2019, 26.

40 Amidror 2014, 49-52.

állam egyszerre igyekszik csökkenteni ráutaltságát, ugyanakkor a támogatásról nem kíván lemondani, legyen az a tíz éves katonai segélycsomag és az ezen felül biztosított rakétavédelmi fejlesztési és beszerzési segítség.⁴¹

Következtetések

A tanulmányban bemutattam, hogy az izraeli katonai gondolkodás áthatja a politikai döntéshozatal és társadalmi viszonyok minden szintjét. A nem megfelelően megszilárdult civil intézményi struktúrák, a sajátos biztonságpercepció és a turbulens belpolitikai viszonyok, kiegészülve az állam külső fenyegetettségével és az állandó, ugyanakkor váltakozó intenzitású háború vívásával az izraeli fegyveres erőket meghatározó politikaformáló tényezővé tette. Izrael, amellet, hogy a civil-katonai kapcsolatok klasszikus, huntingtoni elmélete alapján formálisan civil ellenőrzés alatt működő fegyveres erőket tudhat magáénak, az ország sajátosságaiából eredően messzemenően militarizált. A társadalmat, intézményeket és politikai döntéshozatalt meghatározó katonai gondolkodás, az Izraeli Védelmi Erők döntő befolyása meghatározza az védelempolitika mellett a külpolitika teljes spektrumát, a zsidó állam magatartása kizárólag ezt szem előtt tartva vizsgálható és elemezhető. Ennek a jellemzőnek számos pozitív hatása van, mind katonai képességek, mind partneri szándék tekintetében, amelyek a közel-keleti régió értékes biztonságpolitikai szereplőjé teszik a zsidó államot. A katonai gondolkodás ugyanakkor be is határolja az izraeli politikai vezetés döntési szabadságát és számos kérdésben kényszerpályán tartják az országot, limitálva külpolitikai mozgásterét. Mindez különösen aktuális a belpolitikai válság miatt meggyengült civil ellenőrzés idején, mint a 2019–2022-es időszak.

Az izraeli civil-katonai kapcsolatok vizsgálatának további fontos nemzetközi tanulsága, hogy a folyamatos fenyegetettség, ezen belül is az alacsony intenzitású konfliktusok erodálják a civil ellenőrzés kereteit. A zsidó állam civil-katonai kapcsolatai terén mutatott gyakorlata elrettentő példát mutat a nemzetközi szereplők számára. A civil intézményrendszer gyengeségét ellensúlyozva a nemzeti identitás és az ország további egyedi vonásai tartották az állam működését mind a mai napig demokratikus politikai keretek között. Elemzésemben rámutattam, hogy összességében Izrael sajátosságainak figyelembevételével kiszámítható, komoly katonai képességekkel rendelkező szereplő, ami ugyanakkor folyamatos kockázatot is jelent a konfliktusok eskalációja felé mutató aktív elrettentést előtérbe helyező katonai magatartásával, ezzel együtt a közel-keleti hatalmi rend és együttműködési rendszerek meghatározó pillére.

---

41 Freilich 2018, 305.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Alterman, John B. et. al. 2018. Restoring the Eastern Mediterranean as a U.S. Strategic Anchor. New York: Rowman & Littlefield Publishers/Center for Strategic & International Studies.
- Amidror, Yaakov 2014. The Risks of Foreign Peacekeeping Forces in the West Bank. In Dan Diker (szerk.): Israel's Critical Requirements for Defensible Borders: *The Foundation for a Viable Peace*. 80–89. Jeruzsálem: Jerusalem Center for Public Affairs.
- Barak, Oren, Sheffer, Gabriel 2007. The Study of Civil-Military Relations in Israel: *A New Perspective*. *Israel Studies*, 12. 1: 1–27.
- Ben-Horin, Yoav, Posen, Barry 1981. Israel's Strategic Doctrine. Santa Monica: RAND.
- Ben-Meir, Yehuda 1995. Civil-Military Relations in Israel. New York: Columbia University Press.
- Bonn International Center for Conversion: Global Militarisation Index. <https://gmi.bicc.de/ranking-table> (Letöltés ideje: 2022. 07. 15.).
- Cordesman, Anthony H. 2020. The Changing Security Dynamics of the Middle East and North Africa. *Center for Strategic and International Studies*. <https://ncusar.org/publications/Publications/2021-03-22-Changing-Security-Dynamics-of-the-MENA-Region.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 07. 15.)
- Freilich D, Charles 2018. Israeli National Security: A New Strategy for an Era of Change. London: Oxford University Press.
- Eiland, Giora 2017. The Changing Nature of War: Six Challenges, Institute for National Security Studies, *INSS Strategic Assessment*. 10. 1. https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/systemfiles/AdkanEng10_1_Eiland.pdf (Letöltés ideje: 2022. 07. 15.).
- Eiran, Ehud 2020. Structural Shifts and Regional Security: A View from Israel. Instituto Affari Internazionali, *IAI Papers*. (2020/7). <https://www.iai.it/sites/default/files/iaip2007.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 07. 15.).
- Eisenkot, Gadi, Siboni, Gabi 2019. Guidelines for Israel's National Security Strategy. Washington D. C.: *The Washington Institute for Near East Policy*.
- Harvard Kennedy School 2016. Detering Terror, How Israel Confronts the Next Generation of Threats, English Translation of the Official Strategy of the Israel Defense Forces. Cambridge: Belfer Center.
- Huntington, Samuel P 1994. A katona és az állam: a civil és a katonai szféra viszonyának elmélete és politikája. Budapest, *Zrínyi Kiadó – Atlanti Kutató és Kiadó*.
- IDF & Defense Establishment Archives: The „Agranat Commission” Report. <http://www.archives.mod.gov.il/sites/English/docs/agranat/Pages/AgranatReport.aspx> (Letöltés ideje: 2022. 07. 15.)
- Inbar, Efraim 2021. Israel's Protracted Political Crisis Harms National Security, *Jerusalem Institute for Strategy and Security Policy Paper*, 2021. április 13. <https://jiss.org.il/en/inbar-israels-protracted-political-crisis-harms-national-security/> (Letöltés ideje: 2022. 07. 15.)
- Janowitz, Morris 1971. The Professional Soldier: A Social and Political Portrait. New York, *Free Press*.
- Kis-Benedek József 2019. A katonai biztonság összefüggései az észak-afrikai és közel-keleti térségben az arab tavasz tükrében. MTA doktori értekezés. Budapest: *Magyar Tudományos Akadémia*.
- Knesset: Basic Law: The Military. https://knesset.gov.il/laws/special/eng/basic11_eng.htm (Letöltés ideje: 2022. 07. 15.)
- Knesset: Current Knesset Members of the Twenty-Fourth Knesset. https://knesset.gov.il/mk/eng/mkindex_current_eng.asp (Letöltés ideje: 2022. 07. 15.)
- Kohn, Richard H. 2017. An Essay on Civilian Control of the Military. *American Diplomacy*, 2017. március, <https://americandiplomacy.web.unc.edu/1997/03/an-essay-on-civilian-control-of-the-military/> (Letöltés ideje: 2022. 07. 15.)
- Koplow, Michael J. 2016. The Dangers if Israel's Complicated Civil-Military Relationship. *Israel Policy Forum In Koplow Column*, 2016. május 26, <https://israelpolicyforum.org/2016/05/26/the-dangers-of-israels-complicated-civil-military-relationship/> (Letöltés ideje: 2022. 07. 15.)

- Kramer, Martin 2020. Ben-Gurion's Army: How the IDF Came Into Being (and Almost Didn't), *Mosaic*, 2020. február 3.
<https://mosaicmagazine.com/essay/israel-zionism/2020/02/ben-gurions-private-plan/>
(Letöltés ideje: 2022. 07. 15.)
- Meridor, Dan, Eldadi, Ron 2019. Israel's National Security Doctrine: The Report of the Committee on the Formulation of the National Security Doctrine (Meridor Committee), Ten Years Later. Institute for National Security Studies, *INSS Memorandum* (2019/187).
https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2019/02/Memo187_11.pdf
(Letöltés ideje: 2022. 07. 15.)
- Michael, Kobi 2010. Military Knowledge and Weak Civilian Control in the Reality of Low Intensity Conflict. In Sheffer, Gabriel – Barak, Oren (szerk.): *Militarism and Israeli Society*. 42–66. Bloomington: *Indiana University Press*.
- Michael, Kobi, Even, Shmuel 2016. Principles of the Israeli Political-Military Discourse Based on the Recent IDF Strategy Document. Institute for National Security Studies, *Military and Strategic Affairs*. 8. 1: <https://www.inss.org.il/publication/principles-of-the-israeli-political-military-discourse-based-on-the-recent-idf-strategy-document/> (Letöltés ideje: 2022. 07. 15.).
N. Rózsa Erzsébet 2019. Államiság modelljei a Közel-Keleten. Budapest: *Dialóg Campus*.
- Németh Gergely 2018. A katonai erő alkalmazását meghatározó stratégiai környezet és hadszíntér a 21. században. In Baranyi Tamás, Szarka E. Luca, Szálkai Kinga (szerk.): *Biztonságpolitikai Corvinák*. 27–46. Budapest: Antall József Tudásközpont.
- Peri, Yoram 2006. *Generals in the Cabinet Room: How the Military Shapes Israeli Policy*. Washington D.C.: *United States Institute of Peace Press*.
- Peri, Yoram 2020. The Widening Military-political Gap in Israel, German Institute for International and Security Affairs. *SWP Comment*. (2020/2).
https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2020C02_peri.pdf
(Letöltés ideje: 2022. 07. 15.)
- Rabinovich, Itamar 2013. *The Lingering Conflict*. Washington D.C.: *Brookings Institutions Press*.
- Rabinovich, Itamar, Brun, Itai 2017. *Israel Facing a New Middle East*. Stanford: *Hoover Institution Press*.
- Sheffer, Gabriel, Barak, Oren 2010. *Militarism and Israeli Society*. Bloomington: *Indiana University Press*.